

	SOSYAL ARAŞTIRMALAR VE YÖNETİM DERGİSİ (SAYOD)	
JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH AND MANAGEMENT		
E-ISSN: 2667-5889	https://dergipark.org.tr/tr/pub/japss	Paper Type: Review Makale Türü: Derleme
Sayı:1, Eylül 2024	Issue:1, September 2024	Received Date / Geliş Tarihi: 14.09.2024 Accepted Date / Kabul Tarihi: 25.09.2024
1950-1960 YILLARI ARASINDA DEMOKRAT PARTİ'NİN TARIM POLİTİKASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME		
◆◆◆		
AN EVALUATION OF THE DEMOCRAT PARTY'S AGRICULTURAL POLICY BETWEEN 1950-1960		
Atıf/ to Cite (APA): Akbal, İ. ve Yörük, B. (2024). 1950-1960 Yılları Arasında Demokrat Parti'nin Tarım Politikası Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 33-47		İsmail AKBAL * Bahadır YÖRÜK**
DOI: https://doi.org/10.35375/sayod.1550126		

ÖZ

Türkiye gibi üretim ekonomisinin tarım ağırlıklı olduğu ülkelerde siyasal iktidarı elinde bulunduranların en fazla üzerinde durduğu konu şüphesiz tarım olmuştur. Bu ülkelerde tarımın karşılaştığı birçok ağır sorunlar vardır. Bu ağır sorunları tekil üreticilerin çözmek için aldığı tedbirler yetersiz kalmakta ve devlet bu alanlara müdahale etmek zorunda kalmaktadır. Devletin belirli bir amaçla sorunların çözümü için aldığı tedbirlerin tümü “Tarım Politikası”nı oluşturmaktadır.

Her ülkede devletin uyguladığı tarım politikası, ülkelerin kendine özgü sorunlarının çözümüne yöneliktir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tarım politikası hep üretimin gelişmesine yönelik olmuştur. Ürün fiyatı için yürütülen politikada stok politikası ve gereken finansman kaynaklarının kamuca yüklenmesiyle tamamlanmaktadır; Merkez Bankası ve Ziraat Bankası kredileri bu nitelikte değerlendirilmektedir.

Çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti'nin kurulması ve kısa sürede toplumun büyük kesiminin, özellikle tarım kesimindeki kitlelerin, desteğini alarak iktidara gelmesiyle birlikte tarım politikası aslında değişmemiş, devletçilik ilkesi devam etmiştir. Değişen tek şey tarım kesimine verilen desteğin artarak devam etmesidir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken desteğin küçük çiftçiye değil de toprak ağalarına gitmesidir. Büyük toprak sahibi ve tüccarların tarımda makinalı üretime geçişin sağladığı yararlarından en büyük payı alma çabaları, bunu engelleyecek bir siyasal tavrın olmaması nedeniyle büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Siyasal açıdan güçlü bir konuma sahip olmalarının yarattığı imkânları kullanan büyük toprak sahipleri, hükümetin ekim alanlarını genişletmek amacıyla başlattığı meraların tahrip edilmesi, hazine topraklarının özel girişimcilerin kullanımına açılması ve bataklıkların kurutulması gibi girişimleri sonucunda yaratılan yeni tarımsal alanların büyük bir kısmını kendi mülkiyetlerine geçirmişlerdir. Bu durum küçük üreticilerin mülksüzleşmesine neden olmuş; sonuçta Türkiye’de ciddi bir içgöç olayı yaşanmıştır. 1950-1960 arasında dört büyük şehirde nüfus % 75 artmıştır. Demokrat Parti, sınıfsal temelini oluşturan büyük toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin çıkarlarını zedelemeyen büyük kısmı küçük üreticilerden oluşan kendi oy tabanını iktisadi açıdan hoşnut tutabilmiştir.

Bu çalışma Demokrat Parti’nin uyguladığı tarım politikasının genel özelliklerini, başarılı ve başarısız yönlerini, uygulanan tarım politikasının siyasi ve sosyal sonuçlarını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Çalışma literatür tarama yöntemi ile hazırlanmıştır. Daha çok ikincil kaynaklar ve istatistiksel veriler üzerinden hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, tarım politikası, Cumhuriyet Halk Partisi, sübvansiyon, dış sermaye.

ABSTRACT

In countries like Turkey, where agriculture dominates the production economy, agriculture is undoubtedly the most important issue for those in political power. In these countries, agriculture faces many serious problems. The

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Konya, Türkiye, ismail.akbal@selcuk.edu.tr. ROR ID: 0000-0003-4703-2766

** Dr., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Konya, Türkiye, bahadiryoruk@selcuk.edu.tr. ROR ID: 0000-0001-8919-0039

measures taken by individual producers to solve these serious problems are insufficient and the state has to intervene in these areas. All of the measures taken by the state to solve problems for a specific purpose constitute “Agricultural Policy”.

The agricultural policy implemented by the state in each country aims to solve the country's specific problems. Especially in newly developing countries like Turkey, agricultural policy has always been directed towards the development of production. The policy for the product price is complemented by the stock policy and the public subscription of the necessary financial resources; Central Bank and Ziraat Bank loans are used in this context.

With the transition to multi-party life, the establishment of the Demokrat Parti, and its rapid rise to power with the support of large segments of society, especially in the agricultural sector, the agricultural policy did not change and the principle of statism continued. The only change was that the support given to the agricultural sector continued to increase. However, it should be noted that this support went to the landlords, not to the small farmers. The efforts of large landowners and merchants to get the biggest share of the benefits of the transition to mechanized agriculture production succeeded greatly due to the lack of a political attitude to prevent this. Using the opportunities created by their politically powerful position, large landowners took over a large part of the new agricultural areas created as a result of government initiatives to expand cultivation areas, such as the destruction of pastures, the opening of treasury lands to private entrepreneurs and the draining of swamps. This situation led to the dispossession of small producers, resulting in a serious internal migration phenomenon in Turkey. Between 1950 and 1960, the population in the four big cities increased by 75%. The Demokrat Parti was able to keep its voting base, mostly composed of small producers, economically satisfied without harming the interests of the big landowners and the commercial bourgeoisie, which constituted its class base.

This study has been prepared to reveal the general characteristics of the agricultural policy implemented by the Democratic Party, its successful and unsuccessful aspects, and the political and social consequences of the agricultural policy implemented. The study is based on the literature review method. It is mostly based on secondary sources and statistical data.

Keywords: Adnan Menderes, agricultural policy, Cumhuriyet Halk Partisi, subsidy, foreign capital.

1. GİRİŞ

1950-1960 yılları arası, Tevfik Çavdar'ın tespitiyle Anadolu'nun bin yıllık durağan yaşamdan kurtulduğu, tarımsal alanda ciddi bir hareketliliğin yaşandığı bir zaman dilimidir. Köylülerin neredeyse tamamının dünyayla ilişkisinin olmadığı, içe kapanık, geçimlik üretimin pek fazla dışına taşamadığı bir durağanlık dönemi yaşanmıştır. Köy-kent arasında ulaşım imkânlarının sınırlı olduğu, demir yolunun yaygınlaşmadığı, elektrik, radyo, telefon gibi iletişim araçlarının henüz yaygınlaşmadığı bir dönem söz konusu idi. Küçük üreticiler, tüccarlar ancak sınırlı bir bölgeye hizmet verebiliyorlardı. Böylece içine kapanık bir hayat süren Anadolu, 1950'li yılların ilk yarısında uyanmaya başlamıştır. Bu uyanışın belli başlı sebepleri vardır. Bu sebepler arasında nüfus patlaması ilk olarak öne sürülebilir. Gerçekten de 1950 ile 1960 yılları arasında % 40 civarında bir nüfus artışı söz konusudur. Türkiye bu dönemde dünyanın en yüksek nüfus artış oranına sahip on ülkesinden birisidir (Çavdar, 2008: 55).

İkinci olarak 1950-1960 yılları arasında gerek Marshall planı gerekse dış krediler yoluyla alınan tarım makinaları, yani traktörün yaygınlaşmasıdır. Böylece ekim alanları kısa sürede iki katına çıkmış, verimlilik dönüm başına çok fazla artmasa bile üretim artmıştır. Traktör yalnızca tarımsal alanlar için değil ulaşım için de önemli fayda sağlamıştır. Böylece köylüler kasaba ve kent pazarlarına daha rahat ulaşabilmişler; ürünlerini değerleri üzerinden pazarlayabilmişlerdir.

Üçüncü ve önemli bir neden de dönemin siyasal iktidarı Demokrat Parti'nin uyguladığı tarım politikasının başarısıdır. Devletçiliğin karşısında özel sektörün lehinde bir ekonomi politikası uygulayan Demokrat Parti, tarım politikasında bu çizginin dışına çıkmış; köylüden, tarımdan yana politikalar uygulamış, bu anlamda sınırları zorlamıştır. Kuraklık gibi dış faktörlerin etkisi ile bazen tarımsal üretimde başarısız dönemler olsa da genelde başarılı bir politika izlemiştir.

Bu çalışma Demokrat Parti'nin uyguladığı tarım politikasının genel özelliklerini, başarılı ve başarısız yönlerini, uygulanan tarım politikasının siyasi ve sosyal sonuçlarını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Çalışma literatür tarama yöntemi ile hazırlanmıştır. Daha çok ikincil kaynaklar ve istatistiksel veriler üzerinden hazırlanmıştır.

2. DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ VE GEÇERLİ OLAN EKONOMİK MODEL

İkinci Dünya savaşının sonlarında doğru Türkiye'de hangi kalkınma strateji ve politikalarının izleneceği konusunda araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 1946 yılında belirlenen “İvedili

Sanayi Planı” Türkiye’nin kalkınma politikaları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu plan, Türkiye’nin savaş sonrası ekonomik kalkınmasını desteklemek ve sanayileşmesini hızlandırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Plan’ın, ABD’nin müttefiklerini de içerecek şekilde dünya genelinde uygulamakta yardım politikaları ve diğer Keynesyen politikalarla paralel hale getirilebilmesi için ABD’nin onayına sunulmuştur. Ancak ABD, Türkiye’nin tarıma yönelik politika ve uygulamaları yönelmesi gerektiğini iler sürerek planı reddetmiştir. Takip eden yıllarda Türkiye 1948-1952 yıllarını kapsayan yeni bir kalkınma programı hazırlamış, ABD’nin de tutumunda değişiklik olmuş ve Türkiye yardım programlarına dahil edilmiştir (Turgut, 1991: 135).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, savaşın yıkımından kurtulma, dünya çapında istikrarı sağlama ve Sovyetler Birliği’ne karşı blok oluşturmak gibi amaçlarla çeşitli yardım politikaları ve programları uygulamaya koymuştur. Bu yardımlar, ekonomik kalkınmayı teşvik etmek, siyasi istikrarı desteklemek ve Sovyetler Birliği’nin etkisini sınırlamak için tasarlanmıştır. Türkiye, küresel güç dengesindeki değişiklikler ve özellikle Soğuk Savaş’ın başlamasıyla birlikte ABD yanlısı politikalar izlemeye başladı. Türkiye’nin bu dönemdeki ABD yanlısı politikaları hem ulusal güvenlik çıkarlarını koruma hem de ekonomik ve askeri yardım almak amacıyla şekillenmiştir. (Demir, 2008: 317-319). Bu nedenle acil bir ekonomik zorunluluk söz konusu değilken Türkiye ABD yardımlarını kabul etmiş ve karşılığında da sanayileşme temelli kalkınma hedefleri yerine tarımsal kalkınma hedeflerine öncelik vermiştir (Turgut, 1991: 136).

İkinci Dünya Savaşı sırasında yayılan enflasyon, tarımsal fiyatlarda önemli yükselişler sağlamış, bu da az da olsa tarımda bir sermaye birikimine neden olmuştu. Fiyat ilişkileri aracılığıyla tarımdan tarım dışına aktarılan artı, 1950 ve sonrasında damgasını vuran bir dizi iktisat politikası aracılığıyla tekrar tarıma döndürülmüştür (Boratav, 1989: 83). Böylece 1938’de 1013 olan traktör sayısı 1946’da 1356’ya 1948’de 1756’ya yükselmiştir. Henüz traktör üretiminin başlamadığı, talebin dışarıyla karşılandığı bu dönemde, özellikle 1950-1953 yılları arasında önemli artışlar gözlemlenmektedir. Marshall yardımının da devreye girdiği bu yıllarda traktör talep artışı sırasıyla 5.053, 11.281 ve 12.797 olmuştur. Böylece 1950’lerde Türkiye’nin sahip olduğu traktör sayısı 16.585 iken 1953’te 35.600 olmuştur. Bu tarihte Türk tarımı traktöre doymuş bulunmaktaydı (Tekelioğlu, 1983: 80). Bu hızlı talep artışı, tarımsal üretime açılan alanların hızla gelişmesine neden olmuş, 1950’de 14.542 bin hektar olan işlenen alan yaklaşık olarak % 30 artarak 1953’te 18.812 hektara ulaşmıştır (Tablo I). Planlı dönem öncesi, özellikle 1955’e kadar gerçekleşen hızlı makineleşme sonrası, Türkiye’ye 106 markanın 302 tip traktörü girmiş, tamir-bakım ve yedek parça sorunları 1960’lı yıllarda Anadolu’yu bir traktör mezarlığına çevirmiştir (Tekelioğlu, 1983: 81). Bu tarihten sonra (1954) traktör artışı yavaşlamıştır. Bunun nedeni yeterli teknik hazırlık yapılmadığının yanı sıra dış alım güçlüklerinin de yaşanmasıdır.

TABLO I: Tarımda İşlenen Alanlar ve Enerji Kaynağı Dağılımı (000 Hektar)

Yıllar	Toplam işlenen alan	Ekilen alan	Nadas alan	Meralar	Hayvan sayısı (Çift)	Traktör Sayısı
1950	14542	9868	4674	37800	2.495.256	16585
1955	20998	14205	6793	31000	2.563.872	40282
1960	23227	15305	7922	28600	2.647.695	42136

(Kaynak: Olalı, 1987: 87)

Traktör parkındaki hızlı gelişme işlenen araziye meraların zararına geliştirmiştir. Makinalı tarıma geçiş, özellikle orta ve büyük işletmelerde, daha önce mera halinde kalmış özel mülklerin tarla tarımına dönüşmesine neden olmuş, ancak orta ve büyük mülkler bununla yetinmeyerek devlete ait meraları da tahripten kaçınmamışlardır. Böylece makinalı tarımla birlikte ekilen alanlar devamlı artarken meralar da buna paralel olarak sürekli azalmıştır.

Türkiye 1947-1953 ara döneminde, bu gelişme stratejisine diğer ülkelerden farklı olarak çok kolayca uyum sağlamıştır. Bunun nedeni, 1946 yılına gelindiğinde ülke ekonomisi içinde en güçlü sınıfların büyük toprak sahipleri ve tüccarlar olmasından kaynaklanmaktadır. Tarım kesiminde büyük toprak sahiplerinin gücü 1950 tarihli “ziraat sayımı” sonuçlarında açıkça görülmektedir.

1950 yılında yapılan tarım sayımının sonuçlarına göre küçük işletmeler tarımsal yapının egemen unsurlarıdır. Yani Türkiye'deki çiftçilerin % 75'i beş hektar veya daha küçük araziler üzerinde ekim yapmaktadır. Sayıları iki milyona yaklaşan bu çiftçilerin işledikleri topraklar, işlenen toprak sayısının % 30'unu bile bulmuyordu. Öte yandan pastadan en büyük payı alan kesim ise 50 hektar ve üzerine sahip olan büyük çiftçilerdir. İşlenen toplam arazinin %30'nun % 1.6'nın elinde olması büyük toprak sahiplerinin gücünün bir göstergesidir.

TABLO II: Tarımsal İşletmelerin Sayısal Dağılımı

İşletme Grupları	1950 Yılı İşletme Sayısı	%	1963 Yılı İşletme Sayısı	%
1-5 Hektar	1.554.000	61.8	2.132.288	68.8
5-10 Hektar	550.000	21.9	561.254	18.1
10-20 Hektar	264.000	10.5	292.171	9.4
20-50 Hektar	104.800	4.2	99.785	3.2
50 + Hektar	40.000	1.6	15.352	0.5
Toplam	2.512.800	100	3.100.850	100

(Kaynak: Tekelioğlu, 1983: 73)

Demokrat Parti'nin kurulması ve kısa sürede toplumun büyük kesiminin, özellikle tarım kesimindeki kitlelerin, desteğini alarak iktidara gelmesiyle sonuçlanan siyasi harekete dinamizm sağlayan başlıca iki önemli etken vardı. Bunlardan ilki Cumhuriyet Halk Partisiyle özdeşleştirilen devletçilik politikasına karşı oluşmuş olan tepki politikasıydı. Diğer ve daha önemlisi, hatta DP'nin kurulma nedeni, 1945 yılında "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" idi. Bu kanuna karşı oluşan büyük muhalefet hareketi, DP'nin sınıfsal içeriğinin oluşmasında ve iktidarı elde etmesinde büyük rol oynamıştır.

Büyük toprak sahibi ve tüccarların tarımda makinalı üretime geçişin sağladığı yararlarından en büyük payı alma çabaları, bunu engelleyecek bir siyasal tavrın olmaması nedeniyle büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Siyasal açıdan güçlü bir konuma sahip olmalarının yarattığı imkânları kullanan büyük toprak sahipleri, hükümetin ekim alanlarını genişletmek amacıyla başlattığı meraların tahrip edilmesi, hazine topraklarının özel girişimcilerin kullanımına açılması ve bataklıkların kurutulması gibi girişimleri sonucunda yaratılan yeni tarımsal alanların büyük bir kısmını kendi mülkiyetlerine geçirmişlerdir. Bundan daha önemli bir gelişme de, tarımda yeni bir temerküz biçiminin bu dönemde hız kazanmasıydı. Bu temerküz biçiminde büyük toprak sahipleri küçük üreticilerin ellerindeki toprakları kiralayarak veya satın alarak kendi denetimlerinde işletmeye başlatıyorlardı. Başka bir ifadeyle küçük üreticilerin mülksüzleştirilme aşaması başlıyordu. Bu hareketin sonucunda Türkiye'de ciddi bir iç göç olayı yaşanmıştır. 1950-1960 arasında dört büyük şehirde nüfus % 75 artmıştır (Turgut, 1991: 152).

Demokrat Parti, büyük toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin çıkarlarını korurken, küçük üreticilerden oluşan geniş bir oy tabanını da ekonomik açıdan hoşnut tutmayı başarmıştır. Bu strateji, partinin uzun süreli iktidarını sürdürmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu hoşnut tutmada dünya ekonomisinin büyüme süreci içinde olması önemli rol oynamıştır. 1947-1953 arasında tarıma ve dış ticarete dayalı gelişme stratejisinin uygulanabilmesi açısından Türkiye'nin geleneksel ihracatına dışarıdan gelen talep devam etmiş ve tarım sektörünün tümüne yönelik "popülist" politikalar sürmüştür. Bu dönemde "popülist" politikaların devam edebilmesi için iç ve dış koşullar elverişliydi; ancak bu koşullar ortadan kalkmasına rağmen, oy tabanını koruma endişesiyle, bu politikalara devam edilmesinin bedeli, 1947-1953 döneminde yıllık ortalama artış oranı % 2.2 olan fiyat düzeyinin, 1953-1959 döneminde yılda ortalama % 16.9'a yükselerek 6 yılda yaklaşık 2.2 katına çıkması olmuştur (Turgut, 1991: 157).

1950-1960 yılları arasında tarım sektörü, teknolojik yenilikler ve devlet politikaları doğrultusunda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tarımda makineleşme, traktör ve diğer tarım makinelerinin yaygınlaşmasıyla başlamıştır. Bu süreç, tarımsal üretimin modernize edilmesine ve iş gücünün daha verimli kullanılmasına olanak tanımıştır. Traktörlerin ve diğer makinelerin kullanımındaki artış, tarımsal faaliyetlerin hızlanmasını ve verimliliğin yükselmesini sağlamıştır. Özellikle, traktörlerin kullanımı, tarlaların işlenmesini daha hızlı ve etkili hale getirmiştir (Kaya ve Kalaycı, 2021: 26). 1950-1960 döneminde devlet, tarım ürünlerinin fiyatlarını desteklemek amacıyla çeşitli politikalar uygulamıştır. Bu destekleme politikaları, ürün fiyatlarının sabitlenmesi ve çiftçilerin gelirlerinin

korunması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ürün fiyatlarının desteklenmesi, tarım sektöründe fiyat dalgalanmalarının önlenmesine ve çiftçilerin ekonomik güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmuştur (Sungur, 2016: 7-8). Ancak döneme damgasını vuran en önemli değişim ise sermaye alanındaki gelişmeler olmuştur (Kepenek, 1990: 88). 1950-1960 dönemi, Türkiye tarım sektörü için önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Demokrat Parti'nin (DP) iktidarında uygulanan ekonomik politikalar, tarım sektöründe köklü değişikliklere yol açmış ve bu değişiklikler ülkenin tarımsal üretkenliğini önemli ölçüde etkilemiştir (Sungur, 2016: 3-4). Dönemin tarım kesiminde yaşanan hızlı makineleşme, ürün fiyatlarının desteklenmesi ve yeni üretim alanlarının açılması gibi temel politikalar Türkiye'de tarım sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Söz konusu politikalar dört temele oturtulmuştur (Kaya ve Kalaycı, 2021; Tunç ve Pınar, 2020; Yavuz, 2005)

- Toprak Reformları: Yeni tarım alanlarının üretime açılması, çeşitli toprak reformları ve arazi düzenlemeleri ile desteklenmiştir. Bu reformlar, tarımsal üretimin artırılması ve tarım arazilerinin etkin kullanımını amaçlamıştır.
- Sulama Projeleri: Yeni tarım alanlarının açılması sürecinde sulama projeleri ve altyapı yatırımları önemli rol oynamıştır. Sulama imkanlarının genişletilmesi, tarımsal üretim alanlarını artırmış ve verimli tarım yapılmasını sağlamıştır.
- Arazi Kullanımı: Yeni tarım alanlarının üretime açılması, arazi kullanımını etkinleştirmiş ve tarımsal üretkenliği artırmıştır.
- Üretim Çeşitliliği: Daha geniş tarım alanları, üretim çeşitliliğini artırmış ve tarımsal ürün yelpazesini genişletmiştir.

Genel olarak Demokrat Parti döneminde fiyat destekleme politikalarıyla tarım ürünleri fiyatlarının artırılması sağlanmıştır. Hükümet, tarım ürünlerinin fiyatlarını destekleyici politikalar uygulamıştır. Bu, özellikle tarımsal üreticilerin gelirlerini koruma ve ürünlerin piyasa değerlerinin altında kalmasını önleme amacı taşımıştır. Sübvansiyonlar ve kredi destekleriyle tarımsal üretim artırılmaya çalışılmıştır (Oktar ve Varlı, 2010: 4-7). Tarım ürünlerinin fiyatlarının desteklenmesi için sübvansiyonlar ve düşük faizli krediler sağlanmıştır. Bu yardımlar, çiftçilerin ekonomik yükünü hafifletmiş ve tarımsal üretkenliği teşvik etmiştir. Uygulanan politikaların ekonomik etkilerinden birincisi gelir stabilitesi olmuştur. Ürün fiyatlarının desteklenmesi, çiftçilerin gelirlerinin daha stabil ve öngörülebilir olmasını sağlamış, böylece tarım sektöründe ekonomik istikrarı güçlendirmiştir. İkinci etkisi ise üretim teşvikiyle nicel artış sağlanmıştır. Fiyat destekleri, çiftçilerin üretim yapma motivasyonunu artırmış ve tarım sektöründe genel bir üretim artışı sağlamıştır (Takım, 2012: 176-177).

2. SERMAYE ALANINDA GELİŞMELER

Öncelikli olarak sermaye kaynakları iki açıdan ele alınabilir: Para yönü ve fiziksel mal yönü. Sermayenin parasal yönü para arzı, kredi genişlemesi ve kamu harcamalarındaki gelişmeler olarak alınabilir. Bu iç parasal sermayeye ek olarak, bu dönemden başlayarak önem kazanmaya başlayan yabancı sermaye, dış borçlanma ve yardımları da eklemek gerekir.

2.1. İç Sermaye Kaynakları

Demokrat Parti ile birlikte 1950'lerin başından itibaren uygulanan bazı politikalar hem ekonomik büyüme hem de enflasyonist baskılar açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Nitekim DP döneminde para arzı, genişlemeci bir politika çerçevesinde artırılmıştır. Bu durum, genel olarak ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleriyle ilişkilendirilmiştir. Banknot miktarındaki artış ise Merkez Bankası'nın ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla daha fazla banknot basmasıyla gerçekleşmiştir. Bu süreç, özellikle 1950'lerin başlarından itibaren hız kazanmıştır (Takım, 2012: 171).

1950-1960 yılları arasında uygulanan ekonomik politikalar, ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve çeşitli sektörlerde gelişmeler sağlamayı amaçlamıştır. Bu dönemde önemli bir ekonomik politika adımı olarak Hükümet 1951 yılında banka faiz oranlarının %12'den %8.5'e indirilmiştir (Birvural ve Coşar, 2020: 877). Ancak sadece faiz oranlarını değiştirerek kredi miktarını istenen düzeyde tutma çabası, sermaye piyasasının yapısal aksaklıkları nedeniyle sınırlı sonuçlar verebilir hatta daha kötü sonuçlara da yol açabilir (Çamoğlu ve Akıncı, 2012). Sermaye piyasasındaki yapısal sorunlar, risk algıları ve piyasa belirsizlikleri, faiz oranı değişikliklerinin kredi arzı ve talebine olan etkisini kısıtlayabilir. Dönem itibarıyla tarımsal krediler, özellikle 1949-1955 döneminde, önemli artışlar göstermiş ve 1959 yılında,

1949 yılına oranla, on kat artmıştır. Büyük ölçüde kısa vadeli işletme kredisi niteliğinde, tarımsal kredi genişlemesinin ortaya çıkaracağı olası sonuçlardan biri kırsal kesimin pazarlara açılmasını kolaylaştırabilir. Ancak bu tür kredilerin amacına uygun kullanılması gerekmektedir. Aksi halde tarım kesime tahsis edilen kaynakla başka alanlara kanalize olabilir (Kepenek, 1990: 100).

1950-1960 yılları arasındaki dönemde kredi artışı hangi sektörlerde yoğunlaşmıştır? Bu sorunun yanıtı hangi sektörlerin daha karlı olduğuyla ilgilidir. Tablo IV’den de açıkça anlaşılacağı gibi yaklaşık 1/3’ü tarım kesimine yönelik bir genişleme vardır. Yani en karlı görülen alan tarım kesimi olmuştur.

TABLO III: Kredilerin İşlevsel Dağılımı (%)

Yıl	Tarım	Sanayi	Diğer	Toplam
1950	31.67	-	68.33	100
1955	30.78	2.73	66.45	100
1960	24.81	2.31	72.88	100

(Kaynak: Kepenek, 1990: 91)

Parasal sermayenin genişlemesine bir başka katkıda genel bütçe açıklarından gelmiştir. Kamu gelirlerinin, harcamalar miktarında toplanamaması ya da toplanmaması bu duruma yol açmaktadır. Genel bütçe 1950, 1952 ve sonrası sürekli açık vermiş ve açık miktarı giderek artmıştır. Bu bütçe açıklarının başlıca nedeni de etkin bir vergi sisteminin oluşturulamaması olmuştur (Tablo IV).

TABLO IV: İç Sermaye Kaynakları 1950-1960 (milyon TL)

Yıllar	Para Arzı	Artış Oranı %	Banka Kredileri	Bütçe
1950	862	7.3	1301	-48
1951	1007	16.8	1279	+65.5
1952	1104	9.6	2620	-13.2
1953	1286	16.5	3429	-22.0
1954	1326	3.1	4311	-173.9
1955	1744	31.5	5062	-160.5
1956	2253	29.2	5885	-182.6
1957	2853	26.6	7849	-196.2
1958	2955	3.6	8737	-155.0
1959	3295	11.5	9511	-342.2
1960	3699	12.3	9640	-387.0

(Kaynak: Kepenek, 1990: 90)

2.2. Dış sermaye kaynakları

Dış sermaye kaynaklarının başında Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Truman Doktrini, Marshall Planı, AID ve PL 480 gibi düzenlemeler bu sürecin biçimlenişidir. 1950’ye kadar kaynak aktarımı “borç” şeklinde iken, 1950’den sonra bağışlar ağırlıkta olmuştur. Farklılığın nedeni siyasal iktidarın Amerika Birleşik Devletleri karşısındaki tutumuna bağlanabilir (Turgut, 1991: 136-137).

Amerika Birleşik Devletleri’nden sağlanan borçların bir bölümü ayrı bir özelliğe sahiptir. PL 480’e göre Amerika Birleşik Devletleri tarım ürünleri fazlasından Türkiye’ye gönderilen miktarın TL olarak Merkez Bankası’nda ayrı bir hesapta tutulmakta ve ikili anlaşmalara göre kullanılmaktaydı. Kaynağın Türkiye tarafından kullanılan bölümü bütçe ve Kamu İktisadi Teşekküllerinin finansmanında, Amerika Birleşik Devletleri tarafından kullanılan bölümü ise Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’deki özel ortaklıklarına kredi verilmesi biçiminde kullanılmaktaydı. 1952’ye kadar PL 480 düzenlemesinden sağlanan kaynak toplamı 351.2 milyon \$’dı. Dışalım güçlüklerinin yoğunlaştığı 1954 sonrası dönemde ülkeye giren birçok dışalım malın bedeli ödenememiş ve bunların ödenmesi gecikmiş; dış borç durumuna gelmiştir. Borçların 1960’ta 376.6 milyon \$ olduğu görülmektedir.

TABLO V: Dış Sermaye Kaynakları

Yıllar	Amerika Birleşik Devletlerinin Ekonomik Yardımları			Diğer Kredi Kuruluşları*
	Borç	Bağış	Toplam	Toplam
1946-48	45.4	-	45.4	5.0
1949	33.8	-	33.8	-
1950	40.0	31.9	71.9	80.4
1951	-	49.8	49.8	-
1952	11.2	58.4	69.6	35.2
1953	-	58.6	58.6	20.9
1954	-	78.7	78.7	3.8
1955	25.5	83.8	109.3	-
1956	25.0	104.3	129.3	-
1957	25.1	62.3	87.4	13.5
1958	23.2	90.4	113.6	125.5
1959	97.2	107.0	204.2	-
1960	26.5	99.0	125.5	37.0
1961	131.0	89.8	220.0	161.7
1962	102.5	81.6	184.2	15.0

(Kaynak: Turgut, 1991: 146)

* IBRD (Dünya Bankası), Uluslararası Kalkınma Örgütü, IMF, Avrupa Ödemeler Birliği (Edu), OECD ve Batı Almanya.

3. TARIMSAL KREDİLER VE SÜBVANSİYONLAR

3.1. Kurumlar

3.1.1. Tarım Kredi Kooperatifleri

Demokrat Parti döneminde Tarım Kredi Kooperatifleri, tarımsal kalkınmanın desteklenmesi açısından önemli bir rol oynamıştır. Kamu kaynaklarından da desteklenen Tarım Kredi Kooperatiflerinin sağladığı düşük faizle finansmanla çiftçilere düşük faizli krediler sunularak onların tarımsal yatırımlarının finansmanının sağlanması, tarımsal girdilerin temininde aracılık yapılması ve bu girdileri uygun fiyatlarla çiftçilere ulaştırılması amaçlanmıştır. Nitekim bu politika sonuç vermiş Tarım Kredi Kooperatiflerinin üye sayısında artış olmuştur. Tablo VII ve VIII'deki verilerden anlaşılacağı üzere, özellikle 1950'den sonra tarım kredi kooperatiflerinde hızlı bir artış olmuştur. 1950'den sonra bu tür kooperatiflerce verilen kredi miktarları hızla yükselmiştir.

TABLO VI: Tarım Kredi Kooperatifleri 1950-1960

Yıllar	Kooperatif sayısı	Üye sayısı
1950	900	438 410
1951	984	490 216
1952	1187	617 353
1953	1300	720 804
1954	1356	773 739
1955	1425	820 469
1956	1488	981 639
1957	1521	891 112
1958	1546	904 127
1959	1560	919 914
1960	1572	937 896

(Kaynak: Turgut, 1991: 160)

TABLO VII: Tarım Kredi Kooperatiflerince Verilen Kredi Miktarları 1950-1960

Yıllar	Kredi Miktarı (Milyon TL)
1950	225,8
1951	290,2
1952	414,6
1953	544,6
1954	549,7
1955	675,6
1956	694,2
1957	766,3
1958	870,8
1959	881,2
1960	1000,7

(Kaynak: Turgut, 1991: 160)

3.1.2. Ziraat Bankası

Tarımın karşılaştığı birçok ağır sorunlar vardır. Bu ağır sorunları tekil üreticilerin çözmek için aldığı tedbirler yetersiz kalmış ve devlet bu alanlara müdahale etmek zorunda kalmıştır. Devletin belirli bir amaçla sorunların çözümü için aldığı tedbirlerin tümü “tarım politikası”nı oluşturur.

Her ülkede devletin uyguladığı tarım politikası, o ülkenin kendine özgü ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarına yönelik olarak şekillendirilir. Tarım politikaları, yerel üretim ihtiyaçlarını karşılamak, kırsal kalkınmayı desteklemek, gıda güvenliğini sağlamak ve tarımsal verimliliği artırmak gibi hedeflerle belirlenen stratejiler doğrultusunda uygulanır. Ülkelerin tarım politikaları, iklim koşulları, toprak yapısı, tarımsal üretim kapasiteleri ve çiftçi ihtiyaçları gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterir. Bu nedenle, tarım politikaları ülkelerin ekonomik ve sosyal koşullarına uygun çözümler sunmayı amaçlar. Özellikle Türkiye gibi yeni gelişmekte olan ülkelerde tarım politikası hep üretimin gelişmesine yönelik olmuştur (Kazgan, 1977: 502). Ürün fiyatı için yürütülen politikada stok politikası ve gereken finansman kaynaklarının kamuca yüklenilmesiyle tamamlanır; Merkez Bankası ve Ziraat Bankası kredileri bu niteliktedir

Diğer taraftan tarım sektörünün hem siyasi hem de iktisadi açıdan önem kazanması nedeniyle değişen siyasi konjonktür, T.C. Ziraat Bankası kredi politikasını da etkilemeye başlamış, bankanın verdiği kredi miktarı 1948-1958 yılları arasında on misli artmıştı.

TABLO VIII: T.C. Ziraat Bankası Kredileri

Yıllar	Kredi miktarı (Milyon TL)
1950	412
1951	646
1952	1067
1953	1213
1954	1497
1955	1558
1956	1888
1957	2108
1958	2161
1959	2313
1960	2392

(Kaynak: Turgut, 1991: 161)

3.2. Destekleme Alımları ya da Ürün Fiyat Politikası

Bilindiği gibi ürün fiyat politikasında desteklenen ürün belirlenen fiyat üzerinden ilgili kurumca üreticiden satın alınır. Satılan ürünün saklanması, satılması için giderler, alım-satımdan doğan zararlar

devletçe ödenir. Finansmanlar, alımı yapan kurumun öz kaynağından ya da kredi yoluyla (Merkez Bankası ve Ziraat Bankası) karşılanır (Dönmezçelik, 1979: 30).

Özellikle kooperatiflerde bir araya gelen küçük üreticilerin krediye ulaşma imkânlarının artmaya başladığı bir dönemde, tarım sektöründe kredi bulunabilirlik şartlarının iyileşmesi de köylü lehine bir gelişmeydi. Bunun yanında küçük üreticilerin piyasa için üretime geçebilmelerini kolaylaştırma yolunda siyasal iktidarın elinde bulunan diğer bir etkin araçta, 1932 yılında başlatılan destekleme alımlarının hızlandırılmasıydı. 1932 yılında buğdayla başlayan destekleme politikasının kapsamı her yıl yeni ürünlerin katılmasıyla genişlemiştir.

TABLO IX: Destekleme Alımına Başlanan Yıllar ve Ürünler

<i>Desteklenen Ürün</i>	Destek ile ilgili Kurum	Desteklemeye Başlama yılı
Buğday	TMO	1931
Arpa	TMO	1938
Çavdar	TMO	1938
Yulaf	TMO	1938
Afyon Sakızı	TMO	1938
Tütün	Tekel Gen. Müd.	1940
Çay Yaprağı	Tekel Gen. Müd.	1940
Mısır	TMO	1941
Çeltik	TMO	1944
Şeker Pancarı	TC. Şeker Fab. A.Ş.	1956

(**Kaynak:** Dönmezçelik, 1979: 32)

Destekleme programlarını yürütmekle görevli Toprak Mahsulleri Ofisi, 1949 yılında destekleme alımları için 196 milyon TL öderken, bu miktar 1960 yılında 1050 milyon TL' ye ulaşmıştı (Tablo XI).

Destekleme alımlarının nicel olarak yaygınlaşması sonucunda piyasaya yönelik üretime geçebilme şansları artan küçük üreticiler, resmi kredi piyasasından yararlanma imkânları da arttıkça, elde ettikleri kredilerin bir kısmını işletme sermayesi ihtiyaçlarını giderme, diğer kısmını da makinalı üretime geçebilme amacı yolunda kullanmaya başlamışlardı. Parasallaşma derecesi yükselen tarım sektöründe kredi kooperatifleri yanında, üretim kooperatiflerinin de nispeten güçlenmesi, 1950 yılından itibaren Türkiye'de oldukça hareketli bir kiralık tarım makinaları piyasası oluşmasına yol açmıştır (Tablo XI-XII).

TABLO X: TMO'nun destekleme programı çerçevesinde yaptığı ödemeler

<i>Yıllar</i>	Ödeme Tutarı (Milyon TL)
1950	196
1951	332
1952	519
1953	756
1954	692
1955	464
1956	473
1957	819
1958	1137
1959	1022
1960	1050

(**Kaynak:** Turgut, 1991: 161)

TABLO XI: Tarımda makine gücü kullanımı

Makine Gücü Toplamı	317.584
Kendi malı veya toprak makine gücü	74.343
Kiralanan makine gücü	238.502

(Kaynak: Turgut, 1991: 161)

Tablo XII'den de anlaşılacağı gibi, döneme özgü siyasi konjonktür dolayısıyla oy tabanı olarak önem kazanan küçük üreticilerin de kooperatifler aracılığıyla sağladıkları kredileri kiralık tarım makinaları piyasasından yararlanma yolunda kullanmaları, Demokrat Parti hükümeti tarafından teşvik edilmiştir.

3.3. Ürünler İtibariyle Sübvansiyon Tutarı ve Kurum Zararlarının Karşılama Biçimi

Çiftçinin ürettiği buğday dünya fiyatları üstünde bir fiyatla alınırken, tüketicilere fiyat artışı yansıtılmamıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi aradaki farkı sürekli karşılamak zorunda bırakıldığından zarardan kurtulamıyordu. Ofis açıklarını Merkez Bankası'na borçlanarak kapatıyordu. Bu uygulama enflasyonu besleyen bir kaynağa dönüşmüştür (Aruoba, 1992: 13).

Ürün fiyat politikasının uygulanmasında doğal olarak kurumların uğradığı zararlar vardır. Bu zararlar dolayısıyla kurumlar, Merkez Bankası'ndan aldıkları kredileri tümüyle geri ödeyememişler; zararları kredi genişlemesiyle karşılanmış ve dolayısıyla da enflasyona yola açmıştır. 1950-60 döneminde ürünler itibariyle sübvansiyon tutarı ve bunun ürün değerine oranı Tablo XIII'de sunulmuştur.

TABLO XII: Ürünler İtibariyle Sübvansiyon Tutarı

Ürün	1951-1960 sübvansiyon (milyon TL)	Ürün değerine oranı %
Tütün-çay	34	12.4
Buğday	80	1.4
Pamuk	75	4.2
Şeker pancarı	41	11.6
Fındık	16	9.2
Zeytinyağı	3	2.6
Üzüm	2	6.5
İncir	2	1.5
Fıstık	1	2.2
Toplam	254	2.4

(Kaynak: Kazgan, 1977: 508)

Tablodan anlaşılacağı üzere tek başına buğday toplam tutar olarak en büyük sübvansiyonu almış olsa da bunun buğday üretim değerine oranı çok küçüktür (% 1.4); ürün değerine oranla en büyük sübvansiyon tütün, çay, şeker pancarı ve fındıktır.

Sık sık destekleme politikasının tarım içinde gelir bölüşümünde adaletsizliklere yol açtığı bir gerçektir. Ancak, izlenen ürün fiyat politikasının amacı adaletsizlikleri gidermek değildir; bilakis bunu yapmaya olanağı da yoktur. Etkisi eşitsizliği artırmaktır; bunun için de toprak dağılımındaki dengesizliği gidermek gibi yapısal-kuramsal bir değişme ve/veya tarım gelirlerindeki artışla toprak rantındaki artışı, artan oranlı, sırasıyla gelir vergisi ve arazi vergisini kullanarak gerçekleştirmektedir. Çünkü destekleme ile yükselen fiyatlar, gelir gibi toprak değerini de yükseltir. Gerçekte, yalnız ürüne fiyat sübvansiyonları değil, girdi fiyat sübvansiyonları, altyapı yatırımları da üreticiye, işlediği alan ve kullanımı arasında bir yarar sağlamaktadır; kredi faizlerine, gübre, makine, su fiyatlarına yapılan sübvansiyonlar bu niteliktedir.

İzlenen politikanın diğer bir yan etkisi de enflasyon olmuştur. Türk ekonomisinde enflasyonist etkinin ortaya çıkma nedeni, politikayı yürüten kurumların zararlarının kamu vergi geliri yerine kredi genişlemesiyle karşılanmasıdır. Politika kendi içerisinde enflasyonist olmaktan çok, Türkiye'deki uygulama biçimi bu etkiyi yaratmıştır. 1950-1960 döneminde Merkez Bankası kredilerindeki ortalama yıllık genişleme 520 milyon TL'dir. Bunun 208 milyon TL'si yani % 40'ı tarım ürünleri finansmanında,

bunun yarıya yakın kısmı da Toprak Mahsulleri Ofisi zararlarından doğmuştur ve enflasyon etkisi şiddetli olmuştur(Kazgan, 1977: 512).

3.4. Ürün Fiyat Politikasının Değerlendirilmesi

Ürün fiyat politikasının üretici açısından yararı, monopsonist pazarlama firmalarını piyasada etkisizleştirmesidir; ürün fiyatı düşüşlerine bir taban çizerek, ilgili ürünün maliyetten bağımsız fiyatlara düşmesini önlemesidir. Buğdayda verim istikrarsızlığından doğan fiyat istikrarsızlığını, talep elastikiyetini yükselterek azaltması, böylece üretici kadar tüketiciye de yarar sağlamasıdır. Söz konusu ürünlerin üreticilerini pazar sorunundan doğan risklerden kurtarmasıdır; yeni ürün yetiştirme ve teknolojik değişimin ürünü artırıcı etkisinden doğan riskleri azaltmasıdır; üreticinin satmaya razı olduğu fiyatı yükselterek aracılardan fiyat düşürmesini sınırlamasıdır. Buna diğer risklerin azalması ve sübvansiyonların üretimi teşvik etmesi de eklenebilir (Kazgan, 1977: 512).

Ürün fiyat politikası, üretici ve tüketici için fiyat istikrarsızlığını azaltsa da üretici gelirlerinin istikrarsızlığını daima azaltmaz. Tekil üretici katına inildiğinde ise genel bir fiyat politikası ile her üretici için gelir istikrarı sağlamanın olanaksızlığı açıkça ortadadır. Ürün fiyat politikasının bir diğer yetersizliği, fiyatlara siyasal etkenlerin sık sık karıştırılması olmuştur; oy sağlama amacının iktisadi hesaplarda öncelikli olmasıdır; bu da kaynak dağılımını bozmuştur. Üçüncü olumsuz etki ise, uzun dönemde Türk ekonomisinde hayvancılığın ve hayvansal ürünlerin geliştirilmesi aleyhine bir ortam yaratmasıdır. Önemli bitkisel ürünlerin fiyatları çeşitli oranlarda sübvansiyonlarla desteklenmekte; ayrıca, bitkisel girdilerde sübvansiyon verilirken, hayvansal ürünler bu tür desteklerden yoksun bırakılmıştır. Buna karşılık belediyeler, tüketicinin korunması amacıyla uzun süre et fiyatlarını baskı altında tutmuşlardır. Bu ters politika 1976'ya kadar devam etmiş, Et Balık Kurumu'nun destekleme alımı yapmasıyla bu yanlıştan dönülmüştür (Kazgan, 1977: 513).

TABLO XIII: Tarımsal Ürün Bileşimi

Ürün bileşimi	1950-1954	1955-1959	1960-1064
Tarla Bitkileri	52	55.1	52.7
Meyve-Sebze	10.7	11.7	15.2
Hayvan Ürünleri	34	30.6	28.7
Diğer	3.3	2.6	3.4
Toplam	100	100	100

(Kaynak: Kazgan, 1977: 48)

Gelişmiş ülkelerde ürün bileşimi Türkiye'nin tersidir. Türkiye'deki bu ters gelişmenin bir başka nedenini de tarımdaki makinalaşmaya bağlayabiliriz. Hızlı makinalaşma toprak talebini artırmış, çayır ve meralar ekime açılmış, ekilen alan miktarı çok fazla artmıştır. Dolayısıyla da çayır ve meralar aynı miktarda daralmıştır. Bitkisel üretimde teknoloji değiştiği halde, hayvansal üretim bunu izleyememiştir (Kazgan, 1977: 99).

Diğer taraftan, kredi genişlemesi yoluyla kamunun eline geçen fonların her yıl bir kısmının ürün fiyat politikasında kullanıldığı ve özellikle küçük üreticinin küçük sübvansiyon tutarlarının, doğrudan doğruya tüketimi arttırdığı yadsınmaz. Böylece, kamu fonlarıyla tüketim finanse edilmiş oluyordu. Nihayet büyük toprak sahipleri, özellikle pamuk ve buğdaydan, bu kamu fonlarıyla daha da zengin olmuşlardır.

4. GİRDİ FİYAT POLİTİKASI

Devlet, temel tarım ürünleri fiyatlarıyla birlikte yeni teknolojiyi temsil eden girdilerin fiyatlarının kontrolü, saptanması, ithalatın düzenlenmesi, sübvansiyon yapılması, dağıtımı gibi alanlara da müdahale etmiştir. Böylece kimyasal gübre, tarım ilacı, tarım makinaları gibi girdilerin üretici eline düşük fiyatla geçmesi sağlanmıştır. Bu girdiler ithal edildiklerinde, gümrük muafiyetlerinden de yararlanmışlardır. Bunlar bir süre tarımda verimliliği de getirmiştir. Ancak bu girdi sübvansiyonları ya da girdi fiyatlarını düşük tutma politikası sık sık başarısızlığa uğramıştır. Girdiler, üreticilerin eline saptanan düşük fiyatlarda geçmemiş, fakat aracı kurumları büyümüştür.

TABLO XIV: Tarımsal Girdiler

Yıl	Çift hayvanı (1000 çift)	Traktör (Adet)	Kimyasal gübre (1000 ton)	Ekilen alan (nadas dâhil) (hektar)
1948	2442	1756	-	13900
1950	2495	16585	42	14542
1955	2564	40282	83	20998
1960	2648	40236	107	23264
1965	2674	54668	813	23841

(Kaynak: Karluk, 1994, 98)

TABLO XV: Tarımsal Girdiler ve Tarımsal Krediler

Yıllar	İşlenen alan (000 H)	Artış Oranı %	Traktör Sayısı	Artış Oranı %	Tarımsal kredi (Milyon TL)	Artış Oranı %
1945	12 664	-	1156	-	1139	-
1946	13 093	3.4	1356	17.3	176	26.6
1947	15 575	3.7	1556	14.7	243	38.1
1948	13 900	2.4	1756	12.9	236	-2.9
1949	13 264	4.6	9170	422.2	227	42.8
1950	14 542	9.6	16585	80.9	412	22.3
1951	15 272	5.0	24000	44.7	646	56.8
1952	17 361	13.7	31425	30.9	1067	65.2
1953	18 812	8.4	35600	13.3	1213	13.7
1954	19 616	4.3	37743	6.0	1497	14.0
1955	20 998	7.0	40282	6.7	1558	4.1
1956	22 453	6.9	43727	8.6	1888	21.2
1957	22 161	1.3	44144	1.0	2108	11.7
1958	22 765	2.7	42525	-3.7	2161	2.5
1959	22 940	1.0	41896	-1.5	2313	7.0
1960	23 264	1.4	42136	0.6	2392	3.4
1961	23 076	-1.0	42505	0.9	1682	-29.7
1962	23 215	1.0	43747	2.9	1953	16.1

(Kaynak: Kepenek, 1990: 99)

Türk imalat sanayinin gelişmesinde tarımla arasındaki yapısal ilişki yeterince gözetilmemiş, girdi üreten sanayiler ihtiyacı karşılayamamıştır. Bu talep ithalatla karşılanmıştır; bu da döviz kurlarına bağlıdır. İthalat güçlüklerine rağmen girdi fiyatını düşük tutma politikası başarısızlığa uğramıştır. Girdi fiyatlarını düşük tutmanın yolunu iç üretim ve ithalatı artırarak, arzı bollaştırarak bulunmuştur.

Girdi fiyatlarını düşük tutmak amacıyla devlet, Türkiye’de kurmuş tarım kredilerinde (Başta Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri yoluyla) faiz haddini ticari kredilerin altında saptamıştır. Böylece, girdi satın almanın maliyetini bir ikinci yoldan düşürmeye çalışmıştır. Ancak küçük üreticilerin

kurumlaşmış kredilerden çok düşük tutarlarda yararlanabilmeleri, aldıkları kredilerden de önemli ölçüde tüketim amacıyla faydalanmaları, bu söz konusu olanağı sınırlayan bir etken olmuştur.

Tarım kredilerinin dağılımlı, işlenen toprak yüzölçümünü yakından izlemektedir. Bundan ötürü, ürün fiyat politikasında olduğu gibi girdi fiyat politikasında da, düşük kredi faizleri, kamu kurumlarının zararı pahasına üreticiye yapılan sübvansiyon, toprak dağılımlı doğru orantılı olarak üreticiye geçmektedir. Pek çok tarım girdisi ve tarım hizmeti üreticiye bedelsiz veya maliyetinin çok altında fiyatlarda kamu kurumlarınca sağlanmıştır. Burada da yararlanma girdi kullanımı, dolayısıyla bu hemen hemen toprak dağılımlı izlemektedir (Kazgan, 1977: 516). Fiyatlar yoluyla sübvansiyon üretimi teşvik edilmek istenen mallara verilmeliydi. Ancak bu dönemin Türkiye'sinde siyasal fiyat kararlarının bunu yapması ya da koordinasyonu sağlaması olanaksız olmuştur. Hep bu tür kararları siyasal mekanizmalar verdiği için, bu dönemde bu koordinasyonu sağlayacak bir üst karar organı da yoktu.

Tarımsal girdileri ve ürünleri fiyatları yoluyla yapılan sübvansiyonların kullanılan girdi ve pazarlanan ürünlerin miktarıyla doğru orantılı olduğu, dolayısıyla da büyük işletmelerin bu sübvansiyonlardan daha fazla yararlandığı görölmüştür. Oysa topraksız köylü ve pazarlanan ürün fazlası olmayan köylünün bundan hiç yararlanma olanağı olmamıştır. Girdi sübvansiyonu birim maliyeti azaltır; ürün fiyatı sübvansiyonu fiyatı yükseltir, her ikisinin de toprak rantını artıran etkisi vardır; alt-yapı yatırımları ve hizmetleri de aynı etkiyi yaratır. Bu rant, ekim alanına ve verime göre artan oranlı bir "Arazi Emlak Vergisi"yle karşılanmalıdır. Oysa uygulamadaki vergi sabit oranlıydı. Gelir vergisi, 1950'de Türkiye'de uygulamaya girmiş, ancak tarımı kapsamına 1963'te almıştır (Kazgan, 1977: 527). 1950-1962 yıllarını kapsayan dönemde tarımın ödediği arazi vergisi, hayvan vergisi ve katlı kur uygulamasının (TL dış değerinin, tarım ürünleri için yüksek tutulması) alınan ihracat vergisi ve dolaylı tüketim vergileriyle inhisar etmiştir.

1954-1960 dönemindeki enflasyon, arazi vergisi (yaklaşık % 1) değerlerini tamamen gerçek dışı hale getirmiştir. Örneğin 1936-1960 döneminde toprak değerleri 50 kat artarken, arazi vergisi geliri 2.7 kat artabilmiştir. Daha ilginç bir nokta, arazi vergisinin hasılatı arazi vergisi gelirinin de altında kalmıştır. 1959 yılında, arazi vergisi hasılatı 23.8 milyon TL iken, hayvan geliri vergisi hasılatı 33 milyon TL olmuştur (Kazgan, 1977: 531). Diğer taraftan sigara, şeker, tuz, çay, kahve gibi tüketim mallarından alınan ve gümrüklerden alınan dolaylı vergiler, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde olduğu gibi 1950'lerde de köylüler üzerindeki vergilerde çok ağır bir yük teşkil ediyordu. 1956'da topraksız köylü ve küçük üreticiler üzerindeki dolaylı vergi yükü, topraksız köylüde % 11, küçük üreticide % 25 olduğu halde, orta üreticiler üzerinde % 10, büyük üreticilerde % 3 idi. Buna hayvan vergisi, hayvan başına alındığı için gelir üzerinde oransal yükü olduğu eklenirse, topraksız köylü ve küçük üreticiler üzerindeki vergi yükünün çok ağır olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, gelirleri nasıl olsa asgari geçim düzeyinin altında bulunduğundan, gelir vergisi kapsamı dışında bulunmaları pek fayda sağlamamıştır. Bu uygulamadan en fazla yararı sağlayan büyük ve orta üreticiler olmuştur. 1950'lerde 50 dekar ve daha fazla araziye işleyen ve tarımsal ailelerin % 30'unu oluşturan bu toplumsal kesim, tarım topraklarının % 80'ini elinde tutmaktaydı.

Hayvan Vergisi'nin oransal ve dolaylı vergilerin geliri üzerindeki etkilerine, döviz kurunun etkileri de eklenince durum biraz daha kötüleşmiştir. 1948-1958 yılları arasında genel fiyat indeksi (1948 = 100) 202'ye çıktığı halde, döviz kuru 2.80 TL=1\$'da sabit tutulmuştur. İhraç mallarının % 80'ini tarım ürünlerinin oluşturduğu bir ülkede, iki katı artan iç fiyatlara rağmen döviz kurunun sabit tutulması, ihracat primlerine rağmen, üreticiden dolar başına vergi alınması anlamına gelmiştir. 1958 devalüasyonundan sonra da 9 TL=1\$ olduğu halde, afyon için 2.8 TL=1\$, tütün için 4.9 TL=1\$, kuru üzüm, fındık, incir için 5.6 TL=1\$ da tutulmuştur. Ancak 1960 devalüasyonundan sonraki dönemde bu ürünlerde kur 9 TL'ye yükseltilmiştir. Diğer bir deyişle, 1950-1960 yılları arasında tarım ürünleri, ihracatta dolar başına vergi ödemiş ve bu da gelir üzerinden oransal bir vergi yükünü ifade etmiştir (Kazgan, 1977: 532).

5. SONUÇ

Demokrat Parti'nin uyguladığı ekonomi politikasının genel özelliklerine bakıldığında gerek seçim öncesi dillendirilen sloganlarda gerekse parti programında devletçiliğin karşısında özel girişimin ve serbest piyasanın yanında olduğu tespiti yapılabilir. Özellikle 1950 yılında yürütölen seçim kampanyasında devlet iştiraklerinin özel sektöre satılacağı vurgulanmıştır. Fakat uygulamaya gelince

Demokrat Parti'nin tutarlı olmadığı, en fazla kamu yatırımının bu dönemde olduğu görülmektedir. Bu anlamda en fazla tutarsızlık ise tarım politikasında görülmüştür. Daha önceki dönemlerin aksine olağanüstü bir şekilde tarım kesiminin desteklendiği görülmektedir.

Tarım kesimini destekleme iki yönlü olmuştur. İlk olarak tarımsal girdilerin ucuz sağlanması amacıyla ucuz kredi ve devlet sübvansiyonları gündeme getirilmiş, ardından ürün temelinde yüksek oranlı destekleme alımları yapılmıştır. Buğday, pamuk, şeker pancarı, tütün ve yağlı tohumlar desteklenen ürünlerin başında gelmektedir. Tarım kesiminin yani köylünün alım gücü yükselince iç talep de artmış bu da ülke genelinde tüketimi artırmıştır. Talep daha çok sanayi ürünlerine yönelmiştir.

Tarım kesimine yönelik sübvansiyonlar ve destekleme alımları kamu finansmanında açığa sebep olmuş, buna karşılık Merkez Bankası hazine bonosu ile borçlanan hükümeti desteklemiştir. Bu durum piyasadaki para miktarını yükseltmiştir ve sonuçta enflasyonu körüklemiştir. Kısaca Demokrat Parti, köylüye dönük popülist politikaların sürüklediği genişleyici ve enflasyonist politikalarda ısrar etmeyi yeğlemiştir. Sırf oy potansiyelini muhafaza etmek için Başbakan Menderes köylüye yönelik popülist politikalarında ısrarcı olmuştur.

Son olarak tarım kesimine yönelik destekleme ve sübvansiyonlar daha çok köylünün değil de toprak ağalarının eline geçmiştir. Çünkü köylü bunlara ulaşacak bilgi birikimi ve tecrübeye sahip değildi. Toprak ağaları, siyasi çevreleri ve şehirde okuttukları çocukları aracılığı ile ucuz kredi başta olmak üzere her türlü destek ve sübvansiyona erişimi elde etmiş ve elde ettiği sermayeyi tarımsal üretimden çok fakir köylünün toprağını elde etmek için kullanmıştır. Bunun sonucunda toprağını satan köylü şehre akın etmiş ve böylece köyden kente büyük bir göç dalgası gelmiştir. Böylece kentlerin de sosyo-ekonomik yapısı bozularak varoşlaşma olgusu artmıştır. Başka bir ifadeyle çarpık bir kentleşme ile göçün ailelerde sosyo-ekonomik ve psikolojik etkileri, iskân ve istihdam sorunlarına neden olduğu görülmüştür. Köyden kente göçün sosyo-kültürel nedenleri bağlamında bakıldığında kentleşme yapısının bozulması, sosyo-kültürel yapının değişmesi, aile yapısının değişimi, sosyal değerler ve sosyalleşme bağlamında değişimler, kayıt dışı istihdam, yoksunluk ve yoksulluk, sosyal ve ekonomik dengesizlikler gibi sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Aruoba, Ç. (1992). Tarım sektörü. In Ç. Aruoba & C. Alpar (Eds.), *Türkiye ekonomisinde sektörel gelişmeler* (pp. xx-xx). Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları.
- Birvural, A., & Coşar, N. (2020). Türkiye'de Demokrat Parti dönemi ve planlı dönemde faiz oranlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 876-889.
- Boratav, K. (1989). *Türkiye iktisat tarihi* (2nd ed.). Gerçek Yayınevi.
- Çamoğlu, S. M., & Akıncı, M. (2012). Türkiye'de sektörel banka kredilerinin gelişimi: Bir zaman serisi analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 193-210.
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin demokrasi tarihi* (4th ed.). İmge Yayınevi.
- Demir, Ş. (2009). Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes (1930-1960) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Dönmezçelik, U. (1979). *Türkiye'de tarımsal destekleme fiyat politikasının etkenliği*. Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Karlık, R. (1994). *Türkiye ekonomisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, M., & Kalaycı, İ. (2021). Türkiye'de tarihsel süreçte tarım politikası ve planlama deneyimi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 23-34.
- Kazgan, G. (1977). *Tarım ve gelişme* (2nd ed.). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Kepenek, Y. (1990). *Türkiye ekonomisi* (5th ed.). Verso Yayıncılık.
- Oktar, S., & Varlı, A. (2010). Türkiye'de 1950-54 döneminde Demokrat Parti'nin tarım politikası. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 1-22.

- Olalı, H. (1987). *Tarımın Türk ekonomisinde yeri ve ekonomik gelişmeye katkısı*. İzmir Ticaret Borsası Yayınları.
- Sungur, Z. (2016). Demokrat Parti döneminde (1950-1960) tarım politikaları ve etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 1-24.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti döneminde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 157-187.
- Tekelioğlu, Y. (1983). *Türkiye’de tarımsal makinalaşmanın temel sorunu: Traktör*. TZDK Yayınları.
- Tunç, V., & Pınar, M. (2020). Çok partili dönemde Van Gölü Havzası’nda tarım alanında yapılan kamu yatırımları ve harcamaları (1946-1960). *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 231-254.
- Turgut, S. (1991). *Demokrat Parti döneminde Türkiye ekonomisi*. Adalet Matbaası.
- Yavuz, F. (2005). *Türkiye’de tarım* (1st ed.). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları.